



Lluís Marsans (*La Tralla*, 20-5-1904)

# EL CATALANISME RADICAL I POPULAR D'UN IGUALADÍ: LLUÍS MARSANS I SOLÀ (1866-1955)

ANTONI DALMAU I RIBALTA

Dissortadament, hi ha molt pocs igualadins —i molt pocs catalans— que coneguin avui qui va ser Lluís Marsans i Solà, un compatriota nostre que va seguir una trajectòria infatigable a favor de la causa de Catalunya i de la seva llibertat i amb una especial atenció als medis obrers. Ja han passat molts anys de la seva mort i, ni abans ni després, la premsa franquista de la nostra ciutat no va tenir mai cap interès a donar a conèixer l'existència d'un patriota català que, d'altra banda, va passar la major part de la seva vida a Barcelona. Arribada la democràcia i recuperada la Generalitat de Catalunya, el nou context polític i les recerques historiogràfiques posteriors no van fer possible, tampoc, la recuperació plena de la seva memòria.<sup>1</sup>

1. Amb una sola excepció, certament digna d'esment: l'any 2001, Joan Domingo i Caballol va publicar un article al setmanari local *L'Enllaç dels Anoiencs*, en el qual no entrava gens en la seva vida, però narrava amb precisió i amb detall la participació de Marsans en la cèlebre commemoració de l'Onze de Setembre de 1901. L'article es basava en recerques ja publicades, que feia conèixer als lectors igualadins (vegeu Joan Domingo, «Un igualadí a l'Onze de Setembre de 1901: 100 anys de les detencions de catalanistes a la Diada», *L'Enllaç*, 6-9-2001). Poc després, Josep Riba i Gabarró, en el mateix setmanari, ampliava algunes referències dels anys igualadins de Lluís Marsans, però amb la fatalitat de confondre's en els orígens del nostre compatriota, de manera que algunes dades essencials van resultar errònies (vegeu Josep Riba i Gabarró, «El catalanista igualadí Lluís Marsans i Solà», *L'Enllaç*, 13-9-2001).

Ens proposem, doncs, en aquest article, ampliar notablement el relat de la vida de Lluís Marsans i la recerca documental i bibliogràfica al voltant seu, esmenar alguns errors que estan en circulació a la xarxa i oferir una trajectòria biogràfica més completa d'un home que es mereix un record molt més actiu i més profund per part dels seus compatriotes i, en particular, per part de la ciutat que el va veure néixer.<sup>2</sup>

## ELS ORÍGENS

El primer que cal dir és que el protagonista d'aquesta història es deia en realitat Miquel Lluís: el primer per imposició del seu padri i el segon per voluntat dels seus pares. En conseqüència, ell i els seus familiars van utilitzar únicament el seu segon nom —i el mateix van fer els seus coetanis—, de manera que això explica alguns dels errors a què hem al·ludit. En canvi, algun document de l'època i, a l'hora de la seva mort, l'esquela publicada en

2. No cal dir que l'autor d'aquest treball agrairà qualsevol informació suplementària —o qualsevol esmena en cas d'error— que pugui enriquir el coneixement que hem adquirit fins ara de Lluís Marsans i Solà. Així mateix, vol fer constar d'entrada el seu agraïment als descendents de Lluís Marsans per les informacions que li han facilitat i a Joan Domingo i Caballol i Fermí Rubiralta i Casas per haver-li donat algunes pistes bibliogràfiques que li han enriquit el coneixement del personatge.

un diari de Barcelona en ple franquisme ens restitueixen aquest nom doble i ens permeten aclarir el seu naixement.

En definitiva, Marsans va venir al món a Igualada a les dues de la matinada del dia 20 de novembre de 1866.<sup>3</sup> Pertanyia a una família nombrosa i de classe mitjana, que vivia al núm. 23 del carrer Nou. El seu pare era un mestre d'obres, Joan Marsans i Perelló, que seria l'encarregat de la construcció de la nova església parroquial de la Soledat, i la seva mare es deia Josefa Solà.<sup>4</sup> Ell va ser el tercer de sis germans: els altres van ser Joan, nascut el 3-8-1862; Teresa, el 19-12-1864; Francesca, el 17-4-1869; Josep, el 14-3-1877; i Consolació, el 31-7-1878. La referència familiar es completa indicant que el seu avi patern, Isidre, també era paleta, i que el matern era terrissaire.<sup>5</sup>

Avançant-nos als fets, afegim-hi també que Marsans, ja fora d'Igualada, va casar-se amb Caterina Alexana i Riera (†1913) i que van ser pares d'un noi, Joan, que va morir molt aviat, i d'una filla, Josefina M. (1909-1963), casada amb Josep Molina i Masip.<sup>6</sup> Ja abans de la guerra,

3. Inscripció núm. 444 del llibre del Registre Civil de 1866. Inscripció núm. 448 del llibre de Baptismes de 1866 de la parròquia de Santa Maria (ACAN-AMI). Cal advertir que habitualment es dona com a any de naixement de Marsans el 1867.

4. Joan Marsans va fer les obres de la Soledat en tres entregues: la primera va començar a mitjan agost de 1871; la segona, a primers de novembre de 1876; i la tercera, a últims de gener de 1877. L'arquitecte fou Modest Fossas i Pi (Bartomeu Carné, pvre., *Reseña histórica de la Iglesia de Ntra. Sra. de la Soledad*. 1930, p. 41-84). Dec i agraeixo aquesta citació a Joan Farrés i Florensa.

5. Miquel Lluís va ser batejat a l'església parroquial de Santa Maria, com tots els germans, de manera que les al·lusions que s'han escrit relatives a la parròquia de la Soledat i a un presumpte canvi posterior d'adscripció parroquial no són exactes.

6. Josep Molina i Josefina M. Marsans van tenir tres fills, Jordi, Josep i Adelaida. Es dona la circumstància que Jordi, nascut el 31-5-1932, casat, enginyer químic, natural i veí de Barcelona, estava fixat per la policia franquista per haver estat a la Caputxinada, la tancada al convent dels Caputxins de Sarrià del març de 1966 en què es va fer l'assemblea constituent del Sindicat Democràtic d'Estudiants (vegeu *Sàpiens*, 118, juliol de 2012, p. 26). Van multar-lo amb 25.000 pta (*La Vanguardia*, 14-4-1966).

Marsans va contraure un segon matrimoni amb una dona de nom Aurèlia. Vivien al carrer del Carme, 36, de Barcelona.

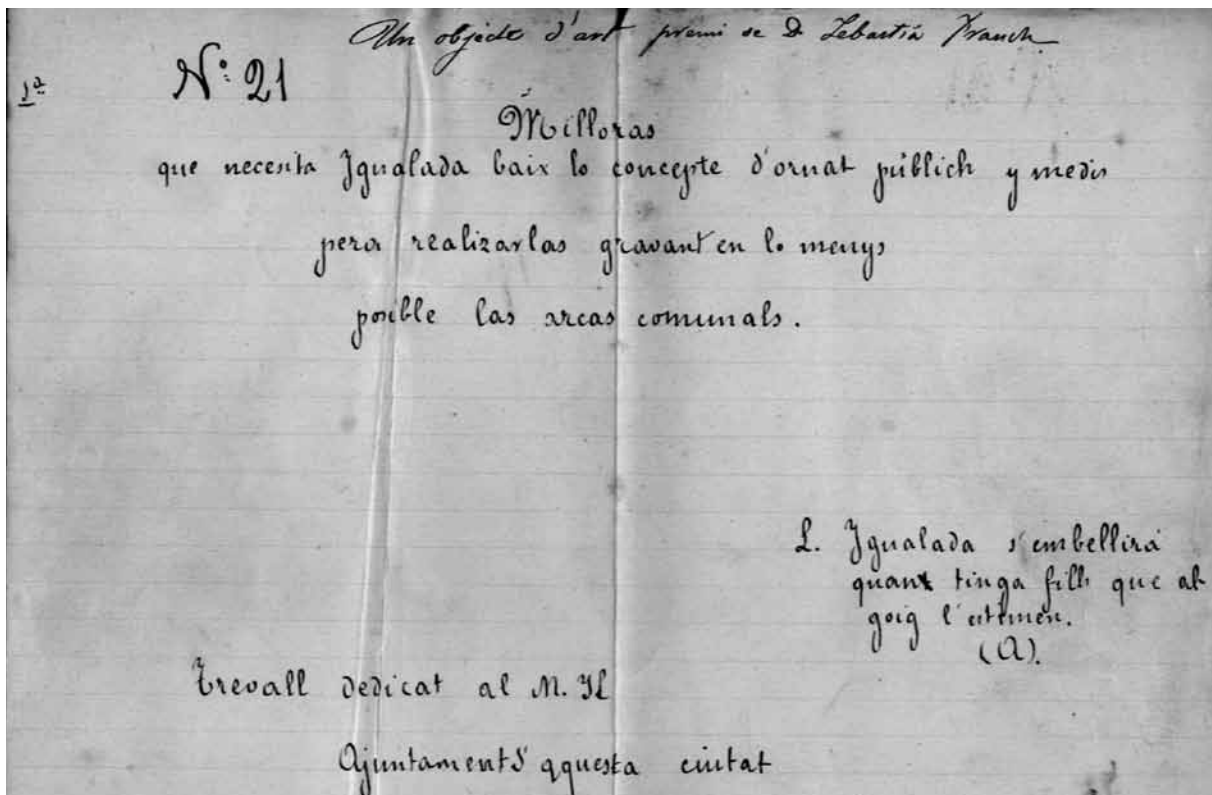
Sobre l'aspecte físic de Marsans, més enllà de les escasses fotografies, en tenim alguna referència en periòdics que van parlar d'ell. Així, a *L'Opinió* del 10 de setembre de 1933, en un moment en què Marsans ja té 67 anys, un periodista el descriu d'aquesta manera:

«Lluís Marsans és un tipus d'aquells que en diríem “de la vella guàrdia”. Dret, tivat, ceapat, amb el bigoti torrat i retorrat per milers de cigars, el front alt i obert, sota els cabells encara enlairats i audaciosos, parla amb una gran mesura i fa memòria —una memòria clara i ràpida que fa enveja— tot esmolant-se la barba».

#### ELS CERTÀMENS LITERARIS DE L'ATENEU IGUALADÍ

De molt jove, Lluís Marsans va mostrar un interès remarcable i precoç per les coses de la ciutat i en particular del folklore igualadí, interès que es va canalitzar abundantment gràcies als premis que va obtenir en els certàmens que va organitzar l'Ateneu Igualadí als anys vuitanta del segle XIX. Això, doncs, va succeir diverses vegades i alguns dels treballs guardonats van ser publicats i han estat citats sovint pels folkloristes igualadins.

Comencem pel primer. En el III certamen, celebrat el 25 d'agost de 1882, va guardonar-se «con un rico objeto de arte ofrecido por D. Sebastián Franch» un treball col·lectiu escrit per Lluís Marsans, Josep Ferran i Pascual, Camilo Vallès i Vidal i Anton Conde i Baliu —«*aprovechados jóvenes de esta ciudad*»— que portava el títol de «Milloras que necesita Igualada baix lo concepte d'ornat públich y medis pera realizarlas gravant en lo menys possible las arcas comunals». El lema era: «Igualada s'embellirà quan tinga fills que ab goig l'estimen». El secretari del jurat va ser el conegut publicista i polític republicà Joan Serra i Constansó, que va fer constar en la seva Memòria



III Certamen Literari de l'Ateneu Igualadí. 1882. Original del treball presentat (ACAN)

que «*Disculpa á aquesta memoria la forma un xich inculca los grans coneixements que demostra l'autor en l'asunto y lo complet de son treball*». Lluís Marsans tenia aleshores setze anys.<sup>7</sup>

El 25 d'agost de 1883 va emportar-se un accésit en el IV certamen literari de l'Ateneu amb el treball en prosa «Costums y tradicions d'Igualada». El lema del premi era «Qui estima sa patria, ayma ses costums; més qui no les ayma, que baixi sos ulls» i el guardó, ofert per la Diputació de Barcelona, consistia en una *Historia Crítica de Catalunya*, en nou volums, d'Antoni de Bofarull i de Brocà, que no sabem si va lliurar-se efectiva-

7. *El Porvenir de Igualada*, 1, 3-9-1882. L'original presentat —i la Memòria autògrafa de Serra i Constansó— es troba a l'Arxiu Comarcal de l'Anoia (ACAN), fons Ateneu Igualadí. El treball figura publicat a *Ateneu Igualadí de la Classe Obrera. Composicions premiadas en lo Certamen de 1882*, Barcelona: Imprenta La Renaixensa, 1882, p. 67-89.

ment a qui únicament havia guanyat un accésit. I no tot van ser flors i violes: no sols el premi principal no va poder adjudicar-se, sinó que el secretari del jurat, Jaume Serra i Iglesias, va fer constar a la seva memòria que es tractava d'«un treball apreciable per l'estudi que l'autor demostra haber fet de las nostras costums y tradicions; pero la forma es molt descuidada y per altra part s'estén massa en algunas costums que son generals».<sup>8</sup> D'altra banda, l'autor mateix va sincerar-se sense embuts en una introducció al seu treball publicat:

«Pera presentarnos avuy en eix certamen, en vritat habem triat un tema demés costós, atenint-se á nostres débils forsas, tema que no hauriam comensat si haguessim conegut las dificultats

8. Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, *Composicions premiadas en lo Certamen de 1883*, Igualada: Imprenta de Mariano Abadal, 1884.

qu'habiam de trobar y las horas que hauriam de perdre, per poder fer una colecció, sino completa molt avansada, de las costums y tradicions d'Igualada. No obstant y això, com que cap català deixa un treball, després de comensat, per ço no hem desmayat sino que habem arribat al fi mes ó menys felizment.

Res mes hem de dir sols aconsellar al "Ateneo Igualadí de la classe obrera" que vagi conservant y millorant sempre aqueixes lluytas, en las que'ls escriptors sens mes armas que sas plomas, van á conquerir una joia que dona honra'l escriptor y un dato mes á la ciencia ó á les arts y moltas voltas fa coneixer lo primer só d'altres tantas liras que no s'atreviria á fer-se públich sens poder anar ornat ab lo llor de la victoria, conquerit en una de eixas lluytas civilisadoras».<sup>9</sup>

Encoratjat sens dubte per l'èxit, aquell jove de vint anys va tornar a provar sort una altra vegada. Així, doncs, en el VI certamen del 8 de novembre de 1885 del mateix Ateneu, va tornar a guanyar un premi, aquest cop pel treball en prosa «Tradicións y costums d'Igualada y sa comarca», presentat amb el lema «¡Desgraciat lo poble que menyspreua las costums que sos pares li llegaren!». Segons el secretari del jurat, Oleguer Godó, «*escrit en catalá de bona lley, per un amorós fill d'aquesta ciutat que comensa trasportant al llegidor desde Barcelona á Igualada ahont li presenta devant de sos ulls admirats lo pintoresch y llegendari aplech de sas numerosas costums y tradicions*». El premi va tornar a consistir en un exemplar de la *Historia de Catalunya* en nou toms d'Antoni de Bofarull: aquest cop sí que Lluís Marsans va endur-se el guardó amb tota certesa.<sup>10</sup>

En el VII certamen del mateix Ateneu, celebrat el 25 d'agost de 1886, Marsans, infatigable, va tornar a guanyar un premi: aquest cop una «*hermosa escrivania de bronzo cobrís*» pel seu treball en prosa

9. *Ibidem*, p. 47-48.

10. Ateneo Igualadí de la Classe Obrera, *Composicions premiadas en lo Certámen de 1885*, Igualada: Imprenta de Mariano Abadal, 1886.

titulat «Les guerres fraticides», presentat amb el lema «La voz de la sangre». Aquest premi era un donatiu del P. Mariano Ferrer, tan estimat a l'Ateneu, i anava destinat al millor treball que desenvolupés aquest tema: «*Demostrar la falta de rahó de tota guerra civil, la responsabilitat en que cáhuen los que la promóuhen, ab los horrosos desastres que d'ella'n resultan tant per lo que's refereix á la part moral com á la económica dels pobles*».<sup>11</sup>

Finalment, va obtenir encara un altre premi en el certamen de 1893, destinat a celebrar l'arribada del ferrocarril a la ciutat. En aquells moments, ja residia a Barcelona.<sup>12</sup>

Completem la crònica d'aquesta activitat local i juvenil dient que Marsans, a l'inici de la dècada dels anys vuitanta, va col·laborar també als periòdics *La Colmena de Igualada*, *El Porvenir de Igualada* i *El Igualadino* i va ser un dels fundadors de *L'Escut Igualadí* (1882-1883), el primer periòdic totalment escrit en català que es va publicar a la ciutat.<sup>13</sup>

Va ser, també, un dels fundadors del Centre Catalanista d'Igualada, constituït l'1 de juny de 1884 i animat principalment per tres autèntics prohoms igualadins de primera fila, aleshores tots molt joves: Jaume Serra i Iglesias (1853-1938), Joan Serra i Constansó (1864-1924) i Joan Bas i Jordi, àlies *l'Espatilleta* (1863-1936). Aquest Centre tenia la seu al carrer de Sant Pere Màrtir (avui rambla del General Vives), 21, baixos, i editava el butlletí mensual *Lo Renaixement* (1884-1886).

11. *El Ateneo*, 12, 15-6-1886, p. 73, i 14, agost de 1886, p. 83.

12. Com és natural, l'esmentada revista mensual de l'entitat, *El Ateneo*, va ocupar-se també amb profusió de tots aquests certàmens.

13. El 25-1-1883, aquest setmanari va anunciar l'aparició d'un nou periòdic a la ciutat que «*será exclusivament un contrari de nostre ESCUT. La direcció anirá á cárrech d'un tal Lluís enllustrat é inteligent "CATALANISTA" que ab sos adelantats estudis de batxiller tindrà la ploma mes ben trempada que cap més periòdich de la capital*». Al número següent, de l'1-2-1883, Lluís Marsans va escriure per demanar si es referien a ell. Però la nota subsegüent de la redacció fugia d'estudi...

Tres anys després de néixer, el Centre Catalanista va integrar-se a l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, com una secció més de l'entitat.

### EL PAS A BARCELONA. LA PREMSA

En un moment i en unes circumstàncies que no coneixem (1886?), Lluís Marsans va abandonar la ciutat on havia nascut i va traslladar-se a Barcelona.<sup>14</sup> Només d'arribar-hi, i arborat de feia temps per un patriotisme juvenil, va adherir-se amb entusiasme al moviment catalanista embrionari. Va reforçar, doncs, la seva incipient vocació periodística i, a partir d'aquell moment va començar una tasca que duraria molts anys i que s'expressaria en periòdics barcelonins molt diversos. Esmentem ja des d'ara els que ens són coneguts:

- redactor de la primeríssima època de *La Veu de Catalunya. Setmanari popular* (1891-1898), que va ser fundat per Narcís Verdaguer i Callís, Joaquim Cabot i Rovira i Mn. Jaume Collell. Portava el lema *Pro aris et focis*. Va ser la seva primera tribuna barcelonina. Segons ell, hi va treballar «set anys dia per dia y perdent moltes horas de dormir», «anys sencers la havia sostinguda ab el meu sol esfors»...<sup>15</sup> El primer article que hi va aparèixer duia el títol «Del repòs dominical» (núm. 16, 26-4-1891) i els que van venir immediatament després s'ocupaven tots de qüestions socials i obreres, des d'una posició certament moderada, com exposarem més endavant. El 1899, quan *La Veu* esdevindrà un mitjà

14. Com és natural, mai no va deslligar-se per complet de la ciutat on havia nascut i es considerava «igualadí dels més de cor», «desterrat de mon poble per les necessitats de la vida». Vegeu, per exemple, l'extens i abrandat escrit dedicat a la inauguració del Ferrocarril Central Català que va publicar a *La Veu de Catalunya* el 6-8-1893; l'article sobre el timbal del sometent, al mateix periòdic, el 12-8-1894; o les cròniques que, com a testimoni presencial, va publicar el 23-10-1898 i el 31-10-1898 a *La Veu de Catalunya* i a *La Nació Catalana*, respectivament, sobre la visita de l'Orfeó Català a Igualada.

15. Lluís Marsans, «A "La Veu de Catalunya"», a *La Nació Catalana*, 45, 15-1-1900.

periodístic més potent, Marsans, donant preferència als portaveus de l'Associació Popular Regionalista, deixarà pràcticament de col·laborar-hi.

- *La Renaixensa*, el conegut diari catalanista de Pere Aldavert, en el qual va col·laborar esporàdicament en dates que no hem pogut precisar;

- *Lo Regionalista* (1895-1898), quinzenari de l'Associació Popular Catalanista, almenys el 1896, signant a vegades amb les inicials;

- *La Nació Catalana* (1898-1902), quinzenari de l'Associació Popular Regionalista, on també col·laborava regularment Emili Vallès i que és una simple continuació de l'anterior. Ell hi va escriure des del primer número, el 1898, en quasi totes les edicions i amb els pseudònims *A. Mallsol*, *Ll. M. i S. i R. Prats*. A partir del novembre de 1899, amb el pseudònim de *Filatèlich*, hi va anar escrivint també una secció de propaganda sobre l'emissió de segells de la Unió Catalanista. Quan es va suspendre el periòdic el 1902, ja feia temps que no hi col·laborava;<sup>16</sup>

- entre 1903 i 1909, va col·laborar en una successió de periòdics del catalanisme radical que van haver d'anar canviant de nom a causa de les contínues suspensions: *La Tralla* (1903), *La Tralla del Carreter* (1903), *Metralla* (1907), *La Nova Tralla* (1907), *La Metralla* (1909, amb el pseudònim *Joan de les Històries*)...;

- *Joventut. Periòdich catalanista* (1900-1906), amb col·laboracions i articles de caire social i catalanista, ja des de la primera pàgina del primer número (el «número antecedent» de gener-febrer de 1900), amb quatre articles. Va ser-ne redactor i era un dels responsables de la informació política del setmanari. La seva signatura, però, desapareix

16. Sobre la naixença i la significació d'aquest periòdic quinzenal, vegeu el que n'explicava el mateix Marsans trenta-quatre anys més tard a «La Nació Catalana, ahir i avui», a *La Nació Catalana*, I, 1, 2-8-1932. El 1899, el quinzenari va convocar un concurs per donar una nova lletra a *Els Segadors*. Lluís Marsans formava part del jurat. El concurs va quedar desert, però de seguida es va popularitzar el text nou d'un altre membre del jurat, Emili Guanyavents. És la lletra que encara avui es canta...

## L'ACTIVISME CÍVIC I PATRIÒTIC



Segell de la Unió Catalanista. 1900

del periòdic el 1902, probablement coincidint amb la dedicació de l'igualadí a la gerència de la Cooperativa Obrera Catalana;

- Lluís Marsans, Domènec Soler i Daniel Cardona van integrar el cos de redacció de *L'Estat Català* (1922), quinzenal del moviment del mateix nom, dirigit nominalment per Francesc Macià. També en aquesta època va col·laborar, amb el pseudònim d'A. Mallsol, a *L'Intransigent*, que duia el subtítol de *Periòdic Nacionalista de joventuts, adherit a la Unió Catalanista* i, posteriorment, el de *Setmanari Nacionalista d'Esquerra*;

- *Nosaltres Sols!* (1931-1934), setmanari catalanista radical adherit a la Unió Catalanista, on signava tant amb el seu nom com amb el pseudònim habitual d'A. Mallsol;

- novament *La Nació Catalana*, quan aquesta capçalera passa a ser el portaveu del Partit Nacionalista Català (1932-1936). Hi alterna també el nom real amb el pseudònim A. Mallsol;

- durant la Guerra Civil, el 6-10-1938 va col·laborar en el «número especial» que va fer-se de *La Tralla*, en homenatge a Vicenç A. Ballester. Etc.

En el terreny de l'activisme cívic, la primera plataforma d'adscripció política de Marsans a Barcelona, més enllà de la premsa, va ser el Foment Catalanista, constituït el març de 1891 i fundat per l'advocat i polític vigatà Narcís Verdaguier i Callís (1862-1918), cosí germà de Mn. Cinto. Sembla que era «una modesta societat [...] constituïda per elements obrers», amb domicili social al primer pis del núm. 7 del carrer de Basea.<sup>17</sup> El jove igualadí va ocupar-hi diversos càrrecs: vice-president de la junta directiva (març de 1892 a maig de 1893), vocal (maig de 1893), president de la comissió de Propaganda (1892-1893) i membre de la comissió liquidadora (maig de 1893). Va pronunciar-hi també diverses conferències.

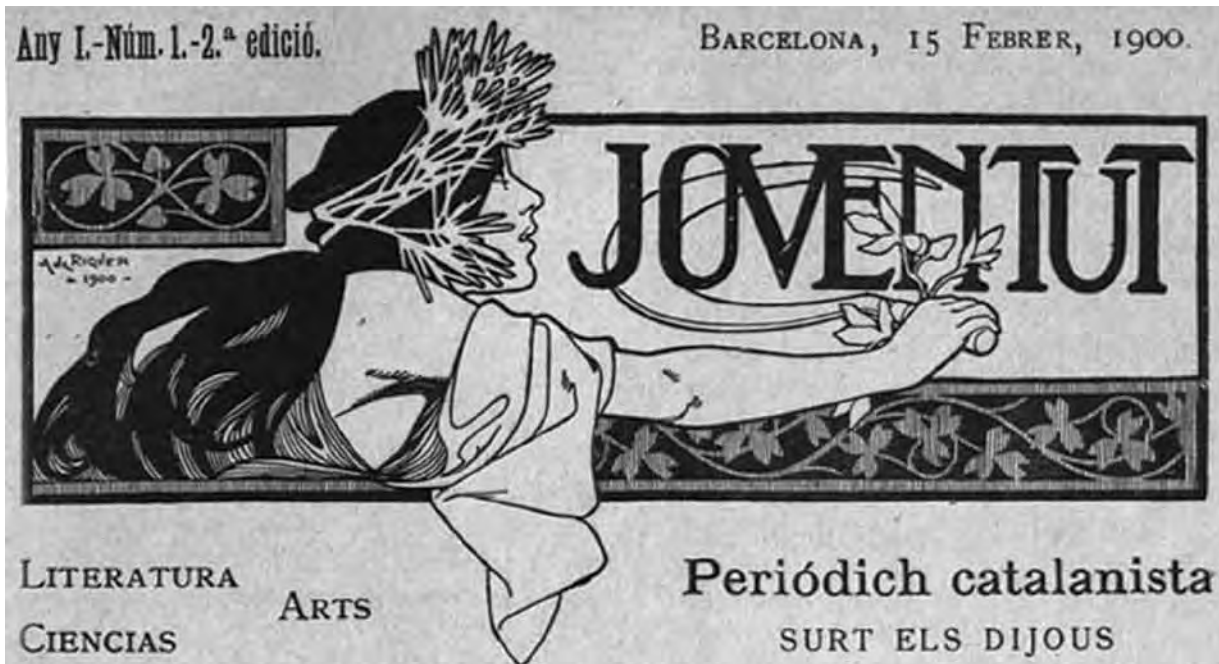
El pas de Marsans pel Foment Catalanista va deixar una petja profunda, com ens ho reporten aquestes ratlles:

«[...] serà, però, el jove Marsans, personatge de gran importància en el catalanisme dels noranta però sobre el qual encara desconexim molts aspectes biogràfics, l'autèntic dinamitzador en endavant de les activitats del Foment Catalanista fins que l'entitat, sacsejada per la ruptura entre els partidaris d'adherir-se a la Unió Catalanista i els que n'eren contraris, es dissolguí, el maig de 1893, per fer pas, a finals de 1894, a la creació de la famosa Associació Popular Regionalista, que el mateix Marsans fundarà i presidirà fins al 1899».<sup>18</sup>

Abans, però, d'arribar en aquest moment, i insistint en el pas de Marsans pel Foment Catalanista, mereix ser recordat que d'ell va sorgir la idea, el 1892 —el mateix any de les famoses Bases de Manresa de la Unió Catalanista—, de fer que el Foment celebrés «una sessió necrològica

17. «1897-1901-1934», *La Rambla*, 10-9-1934.

18. Joaquim Coll i Amargós, *Narcís Verdaguier i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998 (Biblioteca Abat Oliba núm. 205), p. 244-245.

Capçalera de *Joventut* (1922)

*dedicada a commemorar l'Onze de Setembre de 1714 i a enaltir la memòria de tots els màrtirs de les llibertats catalanes*».<sup>19</sup> Lluís Marsans, vicepresident de l'entitat, va pronunciar-hi el discurs inaugural i, en justificar la convocatòria, va explicar què era el braç popular a les corts medievals i va resumir les causes i els avatars de la guerra de Successió.<sup>20</sup> Aquest va ser el primer acte commemoratiu d'ençà que el 1886 s'havia celebrat una missa a Santa Maria del Mar. El mateix Marsans va explicar anys després, concretament el 1911, per què va proposar la celebració d'aquell acte: va fer-ho en un article molt interessant titulat «Un recort, una defensa y un prec» i publicat a *Renaixement*, un setmanari adherit a la Unió Catalanista.

Com és natural, Marsans —que en aquella època estava integrat també a les entitats

Associació de Propaganda Catalanista, de la qual era secretari primer el novembre de 1893, i Jovent Català Regionalista, de la qual va ser president el febrer de 1894— va convertir-se aquests anys en un amic i deixeble de l'esmentat Verdaguer i Callís, líder i element essencial de la Unió Catalanista, una federació d'entitats catalanistes.<sup>21</sup>

Convé, ara, que ens aturem un moment en les preses de posició de Marsans amb relació a la qüestió social, un tema que sempre va interessar-li vivament i que en cap moment no va separar de la seva militància catalanista.

19. *La Renaixensa*, 13-9-1892. Anunciat en l'edició del dia 11.

20. *La Veu de Catalunya*, 23-9-1892.

21. Prova d'aquesta amistat és que Marsans va assistir al casament de Verdaguer i Callís i Francesca Bonnemaison, celebrat el 19 de juliol de 1893 a l'església de la Mare de Déu de la Mercè, de Barcelona (J. Coll, *Narcís Verdaguer i Callís...*, cit., p. 264).



## LA QÜESTIÓ OBRERA

Com ja sabem, a partir de l'abril de 1891 i fins al 30 de juliol de 1893, Marsans va escriure a *La Veu de Catalunya* una llarga sèrie d'articles de temàtica obrerista, un aspecte que ni el seu principal mentor, Verdaguer i Callís, ni el setmanari mateix no solien tractar de manera directa, més enllà d'algunes incursions de Dolors Monserdà i de Mn. Jaume Collell. En tots aquests articles, Marsans

«[...] tracta sense pal·liatius de la gravetat de la situació obrera i critica tant l'“utilitarisme individualista” (el liberalisme econòmic) com el “socialisme” i l'“anarquisme”, sense deixar de recórrer tampoc a l'estès tòpic *fin de siècle* sobre l'“egoisme jueu” per caracteritzar les malvestats del capitalisme. En abordar la problemàtica rabassaire, però, és on veiem les dificultats de l'anàlisi per a allunyar-se de l'idealisme pairalista, que desconeix els terribles efectes de la crisi agrària i les dures condicions d'explotació dels treballadors del camp».<sup>22</sup>

L'historiador Joaquim Coll, que estem citant, aprofundeix una mica més en el pensament de Marsans i els seus companys de *La Veu de Catalunya* en aquesta matèria:

«Amb aquests articles, el jove igualadí reïx a donar-se a conèixer entre els vells catalanistes, com el mateix Collell, alhora que prestigia la seva posició dintre del Foment Catalanista. Respecte dels arguments utilitzats per Marsans, direm que en els seus escrits fa esment sovint tant de la doctrina de la nova encíclica com de les teories de l'economista belga Charles Périn (1815-1905) [...]. D'aquesta manera, el catalanisme conservador dels homes de *La Veu de Catalunya* incorpora l'essencial de les idees de l'anomenada escola d'Angers, partidària d'un liberalisme temperat, favorable a les corporacions lliures de treballadors i empresaris, sense el tutelatge de l'Estat, i enfrontada a l'inter-

vencionisme de l'escola de Liège. Com és sabut, aquest corrent catòlic liberal cercarà la solució del problema social en l'enfortiment d'aquests cossos intermedis, en la posada al dia dels vells gremis corporatius i en l'encontre en el si d'aquests de les dues classes antagoniques».

L'interès general per la qüestió obrera va incrementar-se lògicament com a conseqüència de la tensió social derivada dels atemptats anarquistes d'aquell final de segle, tan ressonants.<sup>23</sup> Quan va produir-se concretament el del Liceu, el 7 de novembre de 1893, Narcís Verdaguer, que es trobava personalment al teatre i que va veure com el vestit de la seva esposa s'esquitxava de sang, va reaccionar-hi d'una manera certament airada i va dedicar al tema diversos articles a *La Veu de Catalunya* en els quals va formular diverses propostes en la línia d'endurir severament la legislació vigent i les mesures repressives. Tanmateix, unes setmanes més tard,

«[...] Lluís Marsans, d'una més gran sensibilitat social, aclaria [*en un article titulat Los anarquistas del 17-12-1893*] que la massa de l'anarquisme a Catalunya la formaven treballadors inofensius, enemics de tot crim, i que el gran perill no era el que tothom assenyalava, sinó les agrupacions sense existència legal que secretaven es dedicaven a cometre actes de «propaganda per l'acció». Aquesta tendència a la moderació, a trobar el punt d'equilibri entre els objectius i els mitjans, sembla que es consolidà en el si de *La Veu de Catalunya*».<sup>24</sup>

Ampliem a continuació l'anàlisi de l'interès que Marsans tenia per la «qüestió social». Joan-Lluís Marfany, per exemple, veu en les seves posicions un «plantejament molt raonable», que evita els tòpics de costum i que creu realment

23. D'aquests atemptats i de les seves conseqüències ens n'hem ocupat a fons en el nostre llibre Antoni Dalmau i Ribalta, *El procés de Montjuïc. Barcelona al final del segle XIX*, Barcelona: Ajuntament/Editorial Base, 2010.

24. J. Coll, *Narcís Verdaguer i Callís...*, cit., p. 338-339.

22. J. Coll, *Narcís Verdaguer i Callís...*, cit., p. 330-331.

en la possibilitat de combinar les reivindicacions nacionals amb les socials:

«Marsans creu que el problema nacional i el problema social són els dos grans problemes de la seva època i que, si bé a Catalunya semblen plantejar-se separatament, en altres llocs, com Irlanda, o Bohèmia, “*estan tan units y ben lligats, que'l problema social es lo mateix problema nacionalista*”. A Catalunya podria donar-se també la mateixa situació i, de fet, Marsans pensa que “*es indispensable que abdós problemas se resolguin al plegat*”. Rebutja el socialisme d'Estat, que ni el catalanisme no pot admetre, pel seu liberalisme innat, ni els obrers catalans no aprecien, però demana una legislació que reconegui l'existència de les “*colectivitats obreras*” i els permeti d'actuar en defensa i bé de la classe, ja que “*sols pot ésser efectiva la emancipació del treballador quan sigui obra d'ell mateix*”».<sup>25</sup>

Marfany veu en la Cooperativa Obrera Catalana, a la qual ens referirem més endavant, la prova fefaent que Lluís Marsans passava de les paraules als fets. La realitat és que, en tot moment, el catalanista igualadí va continuar fidel als seus ideals obreristes. N'és una prova, també, el fet que, pocs anys després, a part de la seva tasca a l'esmentada cooperativa, va ser ponent en la redacció de les Bases sobre «El Catalanisme y'l Problema Social» que es van aprovar a la VII Assemblea de Delegats de la Unió Catalanista que es va celebrar al teatre de les Arts de Barcelona el 22 i 23 de maig de 1904. Els posicionaments de l'Assemblea representaran, en realitat, la superació del programa merament regionalista de les Bases de Manresa per una afirmació netament nacionalista. Pel que fa a la qüestió obrera, s'hi van aprovar un conjunt relativament homogeni de propostes reformistes per al millorament de les condicions de vida dels treballadors, lluny, però,

de cap qüestionament frontal de les estructures capitalistes de l'època.<sup>26</sup>

## LA POPULAR

Una de les entitats adherides a la Unió Catalanista va ser l'Associació Popular Regionalista, fundada precisament per Marsans i constituïda l'11 de febrer de 1895 després d'haver-se dissolt, a finals de 1894 —com ja hem dit—, el Foment Catalanista. L'activista igualadí va ser, no sols el promotor, sinó el primer president de la nova entitat —reelegit el gener de 1896 i de 1897—, coneguda col·loquialment com *la Popular*.<sup>27</sup> Aquesta entitat, allotjada als locals del Centre Català del carrer Tapineria, 33, 1r i, ben aviat, d'Escudellers Blancs, 9, 1r, editava el quinzenal *Lo Regionalista*. Com explica l'historiador Jordi Llorens,

«[L'Associació] aglutinava els sectors juvenils més *enragés* de la Unió, formats en bona part per dependents de comerç. La “Popular”, com habitualment era coneguda, assolí en molt

26. Anunci de la participació de Marsans i fotografia d'aquest a la portada del setmanari *La Tralla*, 20-5-1904. Transcripció íntegra de les deliberacions i de les bases, incloses les llistes de delegats i les intervencions d'aquests i dels ponents, en l'edició facsímil *El catalanisme i el problema social*. Barcelona, 1904, Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives i Eumo Editorial, 1993. Vegeu també J. Colomer, *La temptació separatista...*, cit., p. 78-80. Diguem també que van participar a l'Assemblea com a delegats de «les Valls de l'Anoia» els igualadins Pere Grifell i Gumà, Josep Almirall i Bosch, Francisco de P. Jordana i Puig, Bonaventura Prat, Francisco de P. Bedós i Gavaldà i Miquel Jordana i Castelltort.

27. El discurs de Marsans en la sessió inaugural va ser publicat (1895): vegeu la bibliografia d'aquest treball. D'altra banda, a les seves *Memòries (1876-1939)* —p. 45 de l'edició de butxaca de l'Editorial Alpha de 2008—, Francesc Cambó parla de Marsans i de la *Popular*, que anomena erròniament Centre Popular Catalanista. Afirmar, entre altre coses, que ell tenia relació amb aquest grup de «*joves entusiastes*». Com ja veurem, Cambó torna a esmentar Marsans després (p. 58, *ibídem*), com a l'únic membre de la Unió Catalanista que va fer-li costat en una intervenció de l'any 1897 relativa a l'autonomia cubana.

25. Joan-Lluís Marfany, *La cultura del catalanisme*, Barcelona: Empúries, 1995, p.160-161.

poc temps un gran prestigi en el si de la Unió Catalanista i es convertí, amb el seu portaveu «Lo Regionalista» (més tardà «La Nació Catalana»), en el col·lectiu més radical —i amb una influència creixent— d'aquella entitat. La iniciativa de Marsans tingué, de bell antuvi, el suport del grup de «La Veü de Catalunya» —el mateix Marsans era col·laborador habitual del setmanari—, de manera que la convergència d'ambdós sectors féu possible la reforma dels estatuts de la Unió Catalanista que tanta transcendència tingueren en l'associacionisme catalanista de la fi del segle.<sup>28</sup>

Des del primer moment, la *Popular* va mostrar el seu dinamisme, amb vetllades literàries i musicals, amb conferències, amb la creació d'una «llibreria de propaganda» en els seus locals o amb les anomenades *converses catalanistes*, la primera de les quals va protagonitzar, el 30 de maig, el mateix Marsans amb el tema «*Espanya no és una nació*». Aquell 1895, l'acte principal de l'Onze de Setembre va tenir lloc, precisament, a l'Associació Popular Regionalista:

«Presidia la sala —els rituals es consolidaven— un escut de Catalunya endolat, acompanyat de grans banderes i corones de lloer amb rètols amb referències als herois de la defensa de les llibertats, a la seva pèrdua i a l'esperança de recuperar-les. Malgrat “la forta pluja” hi assistí un nombrós públic, amb “molts delegats d'associacions y representants de diferents periòdichs de varies poblacions catalanes, que li conferien un cert caràcter institucional entre els nuclis catalanis-

tes”. Obrí l'acte el president de l'Associació, Lluís Marsans, que recordà que els pobles “no viuen sols del present, sinó de les memòries del passat y de les esperances del pervenir”, i explicà els motius que en justificaven la celebració, les causes, el desenllaç i els efectes de la guerra de 1714.<sup>29</sup>

L'any 1896, l'acte necrològic no es va poder celebrar i l'edició de *Lo Regionalista* del dia 11 de setembre —que tenia caràcter monogràfic i publicava, entre d'altres, un article de Lluís Marsans titulat «Lo dia terrible»— va ser segrestat. Però l'any següent, 1897, es va tornar a fer la vetllada necrològica i Marsans, com de costum, va pronunciar-hi un discurs abrandat. Tanmateix, aquella vegada hi havia un altre igualadí il·lustre present a la sala, el filòleg Emili Vallès, que va tancar l'acte:

«*La Veü de Catalunya [del 26-9-1897]* reproduí sencer el discurs de Vallès, actitud que insinua una sintonia amb els pensaments exposats. Vallès reclamava “la hora de la reconquesta de aquelles anyorades constitucions”, denunciava que cap “rahó asisteix a la fantasiadora Castella pera considerarse como lo centre d'una *nació* arreglada mutilant pàtries”, retreia que a “Catalunya que té una tradició purament catalana no se la vol considerar més que com un tros de terra espanyola”, establia les diferències entre nació, “conjunt d'hòmens que parlen la mateixa llengua, que tenen lo mateix origen, la mateixa historia, les matexes costums”, en definitiva una “obra de Deu” travada “ab vincles naturals”, i estat, “obra dels hòmens y per lo tant los elements que'l formen estan units per llaços purament artificials”, recomanava “prendre els exemples històrics com a models”, tot i mostrarse convençut “que nostra Catalunya devem vestirla a la moderna”, ja que si “l'esperit no mor may, la Patria sempre es nova”, per acabar exclamant eufòric: “¡Honor als martres de les llibertats

28. Jordi Llorens i Vila, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992 (Biblioteca Abat Oliba núm. 111), p. 318. El canvi d'estatuts va permetre que fos possible l'adhesió de socis individuals i de periòdics catalanistes i la constitució d'agrupacions en localitats on el nombre reduït de catalanistes no feia possible fundar una associació. Diguem, també que Joan-Lluís Marfany, que esmenta sovint Marsans, ha qüestionat amb fonament l'afirmació generalitzada —ja reiterada per Cambó a les seves *Memòries*— que els membres de la *Popular* eren molt majoritàriament dependents de comerç (vegeu J. Ll. Marfany, *La cultura del catalanisme, cit.*, p. 68-69).

29. Pere Anguera, *L'Onze de Setembre. Història de la Diada (1886-1938)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, p. 40. Les paraules entre cometes estan extretes de *La Veü de Catalunya*, 15-9-1895, que és la font que informa àmpliament de l'acte.

catalanes! ¡Salut a sos restauradors del pervindre!  
¡Pas a la llibertat dels pobles!».<sup>30</sup>

En acabat de la vetllada, uns quants joves, entre els quals Marsans, van anar a col·locar una corona a l'estàtua de Rafael Casanova, llavors situada al Saló de Sant Joan. Va ser la primera vegada que va fer-se aquest gest, que va ser possible, a desgrat de la presència d'un policia, gràcies a la decisió d'un noi de 14 anys, Ramon Duran i Albes, que s'hi va enfilar.<sup>31</sup> Els anys immediatament següents, van viure's nous gestos, nous monogràfics i nous articles i discursos de Marsans, enriquits per les al·lusions a la desfeta colonial espanyola.<sup>32</sup>

Pel camí, concretament l'any 1899, Marsans va abandonar *la Popular* per l'actitud elitista i antipolítica que havia anat prenent l'entitat que ell havia fundat. I hem de dir també que, tal com ja hem anat veient, a partir de les plataformes adherides de què formava part, Marsans va pertànyer al grup dirigent de la Unió Catalanista, en la qual va ser elegit secretari una colla de vegades: el 29 i 30-6-1895 a l'assemblea d'Olot, en la qual va participar com a delegat d'Igualada i Santa Coloma

30. P. Anguera, *L'Onze de Setembre...*, p. 44-45. En aquells anys, Vallès va ser el primer president de l'Agrupació Escolar Catalanista Ramon Llull, composta d'estudiants de la Universitat i Escoles especials, i vinculada a l'Associació Popular Regionalista que presidia Marsans.

31. *La Rambla*, 10-9-1934. S'ha de tenir en compte que a finals del segle XIX la conveniència o inconveniència de celebrar l'Onze de Setembre era un tema polèmic. Prat de la Riba, per exemple, s'hi va oposar des de *La Veu de Catalunya* (10-9-1899), ja que preferia que Catalunya honorés algun rei medieval victoriós. Marsans, per contra, sempre va estar-hi a favor: en un article a *Renaixement* de l'11-9-1911, va escriure: «Cap nacionalitat no ha tingut consciència de son ésser sense commemorar sos héroes, sense enaltir sos grans homes, sense plorar ses grans desgràcies». Marsans, també, havia recordat més d'un cop que l'Onze de Setembre era la data en què havia mort el més gran nombre de ciutadans per la llibertat de Catalunya.

32. Vegeu, per exemple, *La Veu de Catalunya*, 18-9-1898, *La Nació Catalana*, 11-9-1898, i *La Talia Catalana*, 10-9-1899 (article d'A. Mallsol, «L'11 de setembre de 1714»). *La Talia Catalana* era un setmanari de «foment de l'escena catalana i especialment de la catòlica».

de Queralt; a Girona, el 25-4-1897; el 22-11-1898, el 30-4-1899 i el 22-10-1899 en noves juntes permanents; i el 26-5-1901, a l'assemblea de Terrassa.

En la seva funció de secretari, Marsans no es limitava a les tasques merament administratives, sinó que aprofitava qualsevol avinentesa per encoiratjar els seus companys en la causa patriòtica. Així, el 24 de novembre de 1899, escrivia això que segueix a Lluís Coll i Espadaler, de Manlleu:

«[...] L'esperit del sacrifici, la intransigència en l'esperit de la doctrina, l'entusiasme en las paraulas y en las obras son las que'ns han de portar la anyorada llibertat, per l'esfors de nosaltres mateixos, may per concessions voluntarias del dominador, may per medi de conxorxas ni trafiquetjos entre la malehida gent de la política. Entusiasme donchs, y avant sempre».<sup>33</sup>

Durant el conflicte colonial d'aquell final de segle, mentre la Unió Catalanista no feia cap pronunciament actiu sobre l'autonomia de Cuba, Marsans va mantenir una actitud diferenciada. Així, quan Francesc Cambó va demanar, el 1897, que la Unió aprovés una declaració formal, només ell va secundar-lo.<sup>34</sup> I, abans, entre l'octubre de 1895 i el gener de 1896, l'Associació Popular Regionalista que ell presidia havia menat una intensa campanya a través del seu portaveu *Lo Regionalista* «contra un suposat excés de reclutament de soldats catalans destinats a Cuba, encara que en realitat la campanya tenia com a objectiu fonamental conscienciar els catalans de la inutilitat de la guerra i apropar-los al programa catalanista».<sup>35</sup>

Seguint aquest fil cronològic un xic enrevesat, cal dir que, el 1899, la Unió Catalanista va experimentar una crisi interna molt important

33. Fons Lluís Coll i Espadaler, correspondència 1899, 1900 i 1901; Biblioteca de Catalunya, manuscrits. Marsans explicava també que la Unió estava oberta de les 10 del matí a la 1 de la nit i que ell hi anava molt, però poques hores fixes: «Les millors horas son a las tres en punt de la tarda, a dos quarts de nou y a les dotze del vespre»...

34. Francesc Cambó, *Memòries (1876-1936)*, cit., p. 58.

35. Jordi Llorens, *La Unió Catalanista...*, p. 359.

com a conseqüència de la incompatibilitat de dos corrents de pensament antagònics: els partidaris de l'evolucionisme —és a dir, de successives reformes parcials—, agrupats a l'entorn de *La Veu de Catalunya*, i els partidaris de la integritat del programa o «puristes», al voltant de *La Renaixensa*. La visió d'aquests darrers es pot resumir en la proclama «O tot o res» que va utilitzar un nou líder en alça, el metge psiquiatre barceloní Domingo Martí i Julià (1861-1917). No cal dir que Marsans pertanyia a aquesta segona tendència de catalanisme radical. Aquella tensió va donar lloc a la marxa de la Unió de l'ala moderada, encapçalada per Enric Prat de la Riba, director de *La Veu*. Cambó el seguiria poc després.

#### **CATALUNYA I AVANT (1899). LA COOPERATIVA OBRERA CATALANA (1902)**

Aquell any, precisament, el gener de 1899, Marsans va ser el fundador de l'Associació Democràtica i Catalanista «Catalunya i Avant» —aquesta havia estat la divisa del Centre Català de Valentí Almirall—, amb la intenció de traduir políticament l'intent d'enquadrar els sectors obrers en la línia del catalanisme radical. De fet, la nova entitat promoguda i presidida per Marsans, inaugurada oficialment el 8 d'abril de 1899 i amb seu al carrer de Flassaders, 21, 1r, era una derivació inicialment amistosa de l'Associació Popular Regionalista, que el mateix Marsans havia creat i que abandonaria després, com ja sabem. En la inauguració de Catalunya i Avant, Lluís Marsans va pronunciar un discurs que cal considerar com a programàtic del catalanisme intransigent.<sup>36</sup>

Tres anys més tard, naixeria en el si de Catalunya i Avant la Cooperativa Obrera Catalana —que ja

36. Vegeu-lo a *La Renaixensa*, 15-4-1899. Més endavant, Catalunya i Avant passaria a ocupar, juntament amb l'Escola L'Eura —dedicada a l'ensenyament del català—, el local dissolt Lo Renaixement, al carrer Cassador, núm. 4.

hem esmentat abans—, constituïda el 18 d'octubre de 1902 i de la qual l'igualadí seria el gerent: l'objecte social de la cooperativa era la «*compra, venda, fabricació, transformació, transport y assegurança de tot lo que convingui als associats; l'establiment de la ensenyansa catalana gratuïta; i la publicació d'obras d'ensenyansa catalana*».<sup>37</sup> Així, doncs, en aplicació d'aquest disseny fundacional i conjuntament amb l'Institut Obrer Català, va promoure la creació, no sols de botigues de consum, sinó també de les Escoles Catalanes del districte VI de Barcelona.<sup>38</sup>

Diguem encara que la condició de secretari que Marsans tenia en el si de la Unió Catalanista va fer que el seu nom aparegués constantment en la documentació generada per l'entitat. Així, per exemple, va esdevenir-se amb motiu del Missatge que la junta permanent de la Unió va presentar a S. M. la Reina Regent el 6 de juliol de 1900.

#### **EL «DESVETLLAMENT» DE LA DIADA (1901)**

Marsans, doncs, va presidir el consell directiu de Catalunya i Avant entre el març de 1899 i el gener de 1902. El 1901, justament actuant com a president d'aquesta entitat, va ser el principal responsable de la convocatòria d'una ofrena floral al monument de Rafel Casanova del Saló de Sant Joan, amb motiu de l'Onze de Setembre. La iniciativa va generar un enfrontament amb la policia i la detenció, al vespre, d'una trentena de persones, gairebé tots joves entre 19 i 24 anys. Entre ells s'hi trobaven el mateix Marsans —empresonat quan va anar a interessar-se pels primers detinguts— i el futur escriptor Josep

37. Vegeu la notícia de la creació de la cooperativa i un resum dels estatuts a *Juventut*, 23-10-1902. La Cooperativa Obrera Catalana va anar obrint diverses botigues de queviures, prova d'un activisme innegable: el 20-12-1902, al carrer de les Freixures, 21; el 1903, al carrer de la Lluna; el 1904, al Torrent de l'Olla i a la travessera de Gràcia... Vegeu també J. Ll. Marfany, *La cultura del catalanisme...*, cit., p. 161.

38. Vegeu *Juventut*, suplement del núm. 22, 12-7-1900.



Els empresonats de 1901 (*Juventut*, núm. 85, 26-9-1901)

M. Folch i Torres, que llavors tenien 34 i 21 anys, respectivament. Van ser engarjolats al vell edifici del carrer de la Reina Amàlia —*la Galera*—, concretament a l'anomenada «sala dels anarquistes», on van entrar cantant *Els Segadors* i completament enfangats per la pluja i el llot del carrer.<sup>39</sup>

Aquests fets, que marquen un abans i un després determinant en la celebració de la Diada Nacional catalana —per això s'ha parlat d'un

auténtic «desvetllament»—, han merescut ja descripcions molt minucioses i concretes en la bibliografia actualment existent, de manera que es fa innecessària, ara i aquí, una exposició més detallada. Com és natural, en tots aquests treballs es destaca en tot moment el protagonisme en aquells dies de Lluís Marsans, mentor principal de la iniciativa i del moviment.<sup>40</sup> Continuem dient, només, que, després d'una notable mobilització, els detinguts van ser alliberats el dia 13 i que el

39. Folch i Torres escriuria més endavant diversos capítols apareguts a *La Renaixensa* (entre el 22-12-1901 i 14-3-1902) en els qual explicaria l'estada a la presó dels joves detinguts. Com és lògic, Marsans hi és esmentat diverses vegades.

Existeix una magnífica imatge dels detinguts, efectuada després del seu alliberament pel fotògraf Arenas i reproduïda sovint (*Renaixement*, 11-9-1901; *Juventut*, 26-9-1901, suplement; *La Il·lustració Llevantina*, 1-10-1901...). Lluís Marsans és l'home del bigoti i les ulleres que figura al mig, davant de la senyera.

40. Principalment, Joan Crexell, «Detenció de patriotes l'Onze de Setembre de 1901», a *El Llamp*, 11, 30-8-1984, p. 222-234; Jaume Colomer, *La temptació separatista a Catalunya. Els orígens (1895-1917)*, Barcelona: Columna, 1995, p. 34-41; P. Anguera, *L'Onze de Setembre...*, p. 62-74; Joan Domingo, «Un igualadí a l'Onze de setembre...», cit., 2001; i Robert Surroca i Tallaferro, *La Diada. L'Onze de Setembre a través de la història*, Barcelona: Editorial Base, 2014, p. 18-20. També se n'ocupen, com és lògic, les biografies de Josep M. Folch i Torres.

procés judicial posterior per un presumpte delict de «*reunión ilegal*» i per «*atentado a la integridad de la patria*» va ser arxivat al cap d'uns quants mesos a causa d'un indult derivat de la proclamació de la majoria d'edat d'Alfons XIII. Poc després, alguns dels detinguts fundarien l'entitat La Reixa, que estava destinada a prestar ajuda als catalanistes represaliats —engarjolats, perseguits i exiliats—. La Reixa es transformaria després en l'Associació Catalana de Beneficència (1908) i acabaria desapareixent durant la dictadura de Primo de Rivera.<sup>41</sup>

Aquella celebració de l'Onze de Setembre, encara que ja se n'haguessin fet d'altres abans —com ja ho hem vist—, va ser la primera que va assolir una gran repercussió i va marcar de manera decisiva les del futur. Va contribuir al ressò d'aquells fets la manifestació ciutadana que el dia 15 del mateix mes de setembre va desfilar des de la plaça de Catalunya fins a la ronda de Víctor Pradera (avui passeig de Lluís Companys) i que sembla que va reunir més de deu mil persones.

Passat aquest moment àlgid, l'activisme de Lluís Marsans va continuar tan intens com sempre. Així, per exemple, el retrobem el maig de 1904 com a ponent de l'Assemblea pública de Barcelona de la Unió Catalanista que va tractar el tema «El Catalanisme y'l Problema Social» i a la qual ja ens hem referit abans.

Clourem aquest llarg període de la vida de Marsans dient que, a desgrat de les noves opcions polítiques a què va adherir-se en els anys vint i trenta, el nostre biografiat va mantenir sempre la seva fidelitat a la Unió Catalanista. Així, per exemple, el febrer de 1931, just abans de produir-se l'arribada de la Segona República, encara el trobem com a membre de la junta permanent de la Unió —que llavors presidia Vicenç A. Ballester—, col·laborant a *La Renaixensa* i *Nosaltres Sols!* poques setmanes després i prenent part en el tradicional

41. Com m'ha fet veure Fermí Rubiralta, Lluís Marsans va ser vocal del consell directiu d'aquesta Associació, que presidia Vicenç Albert Ballester i Camps.



Francesc Macià (1925) (Arxiu Josep Segura)

àpat de Sant Jordi, quan ja era «*el més vell de la colla*», segons ell mateix, però «*parlant en nom dels joves, perquè sempre m'he sentit jove, referint-me a Catalunya*».<sup>42</sup>

### L'ESTAT CATALÀ DE FRANCESC MACIÀ

En un context de canvis polítics accelerats, aquests anys que ens ocupen van viure també la reconversió progressiva d'un antic militar del cos d'enginyers, Francesc Macià i Llussà (1859-1933), en un polític d'ideari netament catalanista. Va fer-

42. *Nosaltres sols!*, 2-5-1931. Aquest periòdic es definia com a «portantveu dels separatistes catalans».

Núm. 1

20 cèntims

15 Novembre 1922

Capçalera de *L'Estat Català* (1922)

ho mogut per l'assalt a les redaccions de *Cu-cut!* i *La Veu de Catalunya* del novembre de 1905 i va començar-ho a practicar per mitjà de la seva acta de diputat per les Borges Blanques, una activitat apadrinada llavors, amb dificultats, per la Lliga. Però ell es va anar radicalitzant amb el pas del temps i, finalment, als inicis de 1919 es va decidir a fundar la seva primera organització. Es deia Federació Democràtica Nacionalista i ha estat considerada la primera organització política de l'independentisme català. Recollia, de fet, l'herència directa del fracassat projecte de Domingo Martí i Julià per a la Unió Catalanista, liquidat el 1917. Entre els membres del comitè municipal de Barcelona de la FDN, retrobem el nom de Lluís Marsans i Solà, sempre infatigable.

S'obria, doncs, una nova etapa del nacionalisme radical, però el nou partit va fracassar estrepitosament en les eleccions municipals de 1920. Aleshores va entrar en hibernació i va desaparèixer a efectes pràctics, subsumit dins un nou projecte polític del mateix Francesc Macià.

Així, doncs, el 8 de juliol de 1922, Marsans va ser un dels fundadors d'Estat Català, al costat de Macià, Daniel Cardona i Civit, Domènec Soler i Manuel Pagès i Mercader. El nou partit va néixer a la seu del Centre de Dependents del Comerç i la Indústria (CADCI), a la Rambla de Santa Mònica de Barcelona. Tenia la seu al mateix local del carrer de Sant Honorat que ja havia tingut la FDN i editava un periòdic que duia el nom de

la nova organització —i que va morir poc temps després—. Constituïen un partit nacionalista radical i de caire insurreccional, el més combatiu a Catalunya contra la dictadura de Primo de Rivera i la monarquia. Passada aquesta fase, el partit acabaria integrant-se finalment a Esquerra Republicana de Catalunya, en vigílies de la Segona República.<sup>43</sup>

Marsans, però, que va arribar a ser un autèntic home de confiança de Macià —que li va treure el sobrenom d'*el veterano*—,<sup>44</sup> va apartar-se després d'Estat Català, perquè, en paraules seves, «*ha volgut lligar sa bandera al d'una actuació política*», la dels dirigents de la Generalitat d'aquell moment, que actuaven dins la lògica del sistema de la República espanyola.<sup>45</sup> Disconforme també amb l'Estatut elaborat al Parlament de Catalunya, abans i tot que fos retallat a Madrid, va passar finalment a militar a les files del Partit Nacionalista Català, una formació de vida breu (1932-1936) que va nodrir-se essencialment d'una escissió d'ERC i de la branca

43. Un resum històric de la trajectòria d'aquest partit a Isidre Molas (ed.), *Diccionari dels Partits Polítics de Catalunya, segle XX*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000 [Enric Ucelay Da Cal]. Vegeu també Fermí Rubiralta i Casas, *Daniel Cardona i Civit (1890-1943). Una biografia política*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2008, p. 70 i ss., i ídem, *Miquel Badia. Vida i mort d'un líder separatista*, Barcelona: Fundació Josep Irla i Duxelm, 2011, p. 31.

44. *L'Opinió*, 10-9-1933.

45. *Nosaltres sols!*, 6-6-1931.



més radical d'Estat Català. Vegem, doncs, aquesta nova etapa de la trajectòria de Marsans...<sup>46</sup>

### EL PARTIT NACIONALISTA CATALÀ

El cert és que l'independentista igualadí ja va participar en la germinació del nou projecte polític. Una mica abans, quan la perspectiva d'un canvi polític imminent va reactivar un panorama associatiu que havia estat pràcticament anorreat per la dictadura, Marsans havia acceptat formar part de la junta permanent d'una Unió Catalanista que es va reorganitzar després de «sis anys i tres dies de clausura», sota l'impuls de Daniel Cardona i Vicenç A. Ballester.<sup>47</sup> I, sota aquest paraigua, Marsans va col·laborar també en la gestació de la nova «agrupació nacionalista radical» Nosaltres Sols! —promoguda pel mateix Cardona— i en el periòdic del mateix nom que n'era portaveu.

Ja en plena República, el 25 de novembre de 1931, la veterana Unió Catalanista va decidir convocar una conferència nacional que hauria de portar a la formació del partit. Tres membres històrics de la Unió van ser elegits per encarregar-se'n: Lluís Marsans, Daniel Roig i Joan B. Muntada. De fet, quan el partit va néixer, al juliol de 1932, Marsans va ser-ne elegit vicepresident segon. El periòdic de la formació va recuperar la capçalera històrica del portaveu de l'Associació Popular Catalanista, *La Nació Catalana*, i va obrir el seu primer número del 2 d'agost de 1932 justament amb un article editorial de l'impressor igualadí que portava per títol «La Nació Catalana. Avui i ahir». Ben ràpidament, el partit i el seu mitjà d'expressió dedicaran una part important de les seves energies a denunciar «l'Estatut espanyolista»

46. Seguirem bàsicament el llibre de Fermí Rubiralta, *El Partit Nacionalista Català (1932-1936). Joc polític i separatisme*, Barcelona: Rafael Dalmau, ed., 2010, *passim*.

47. *La Nau*, 28-1-1930. Vegeu F. Rubiralta, *Daniel Cardona i Civit...*, cit., p. 120-121.

i la política quotidiana del partit en el govern de la Generalitat, al qual Marsans dedica un article titulat, significativament, «L'Esquerra és la nostra dreta»; l'anomena, també, en un altre article, «l'Esquerra Regionalista».<sup>48</sup>

Marsans, que va coincidir al PNC amb J. de C. Serra i Ràfols, els germans Josep M. i Gabriel Xammar, Josep M. Murià, Daniel López o Jordi Tell, no va figurar a la candidatura del partit a les eleccions al Parlament del 20 de novembre de 1932 —que va saldar-se amb un magre resultat—, però sí, com a segon de la llista de Barcelona, en les eleccions municipals del 14 de gener de 1934. El PNC, tanmateix, no va aconseguir-hi cap regidor. Després dels Fets d'Octubre, com tants d'altres, el partit de Marsans va veure's amb la seu del carrer del Pi clausurada i amb els seus membres més actius amagats o a la presó. De fet, el seu procés de reorganització va ser molt difícil, en bona mesura per la polarització política que es va produir en el país aquells anys, i finalment va acabar dissolent-se dins el nou Estat Català, immediatament abans de l'esclat de la Guerra Civil. Tots aquests fets, tanmateix, ja van agafar Lluís Marsans en una edat molt avançada, els setanta anys, i de fet ja va desaparèixer d'una primera línia visible. I no tenim cap notícia de la seva peripècia vital durant el temps de la guerra i de la revolució, més enllà d'un article aparegut en un número extraordinari de *La Nació Catalana* de la primavera de 1937 i dels esforços per rescatar el seu gendre, Josep Molina, un falangista de primera hora que va ser detingut arran dels fets vinculats a la desaparició del bisbe Manuel Irurita...<sup>49</sup>

48. A. Mallsol, a *La Nació Catalana*, 12, 24-10-1932, i 26, 24-7-1933.

49. A. Mallsol, «Què és el feixisme?» *La Nació Catalana*, número extraordinari, 14-3-1937. Diguem també que, acabada la guerra, Marsans no va ser objecte de processament o empresonament per part del règim franquista.

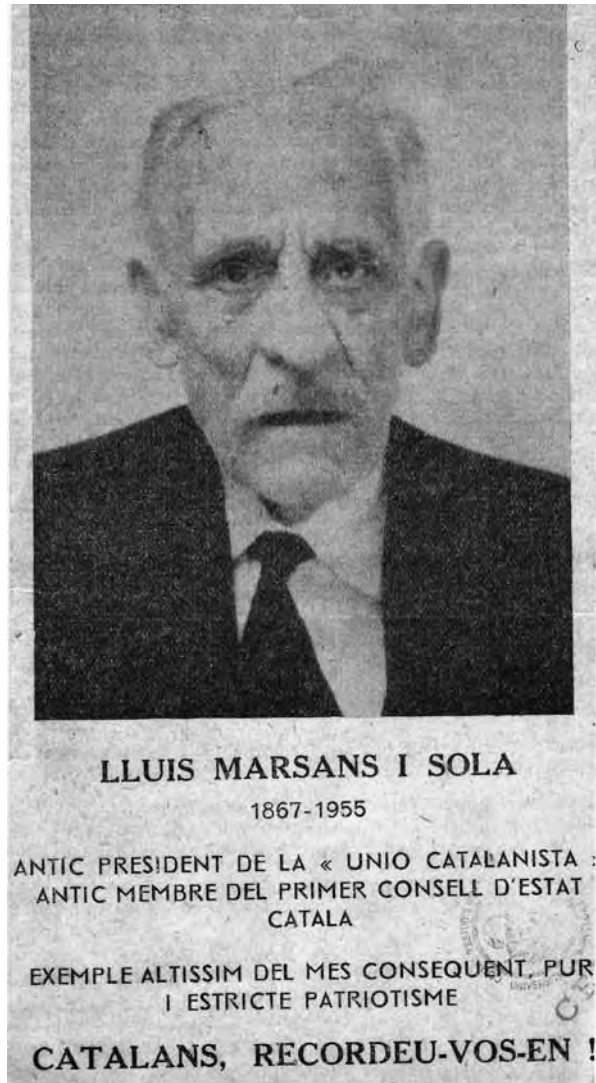
## NOTES FINALS. GRÀFICA CATALANA

La vida personal, professional i familiar de Lluís Marsans ens ha deixat molt poc rastre. És cert que la seva veterania en la intransigència catalanista va fer-ne sempre un referent indiscutible —com ho demostren, per exemple, els homenatges que va rebre a Barcelona el 23 d'abril de 1927 i, sembla, l'Onze de Setembre de 1950—. Però en canvi es fa notablement més difícil trobar referències al seu espai més íntim o a les feines amb què va guanyar-se la vida. Podem dir, certament, que, en la documentació de l'època, ja des dels primers anys a Barcelona, Marsans apareix com a comerciant o com a «dependent de comerç», i també com a «comptable» o «impressor». Aquesta darrera ocupació mereix, sens dubte, una atenció especial, sobretot perquè constitueix una altra manifestació del servei als seus ideals.

En efecte: cap als anys de la dictadura de Primo de Rivera, l'independentista igualadí va establir una negoci d'impremta que duia per nom Gràfica Catalana. Va estar situada en locals dels carrers dels Banyes Nous, 20, i posteriorment del Dr. Dou, 7, i hi treballaven al voltant de cinc treballadors. Es dedicava a la tipografia, bàsicament als impresos i papereria, i ja en aquesta època va editar algunes publicacions clandestines. Després de la guerra, va continuar-ho fent, mantenint tot-hora en el rètol l'accent català, malgrat trobar-se davant per davant d'una comissaria de policia —ell, com ja ho hem dit, vivia al núm. 36 del carrer del Carme—. Segons Albert Manent, «*es demanava el paper de fil amb l'excusa que calia fer participacions de casament!*».<sup>50</sup>

El cas és que Gràfica Catalana, la impremta de Marsans, va iniciar la primera col·lecció editada a la Catalunya de postguerra, amb *L'aprenent*

50. Albert Manent i Joan Crexell, *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 28.



Lluís Marsans. Esquela (Estat Català, Avinyó, núm. 6, octubre de 1955)

*de poeta*, d'un jove Josep Palau i Fabre, que recollia poemes i textos poètics escrits entre 1936 i 1942 i que va impactar per l'erotisme d'algunes de les composicions. Va aparèixer en edició clandestina el 1944 —no el 1943, com sol repetir-se—, amb peu d'impremta fals i sota el segell editorial de «La Sirena», imprès en paper de fil Guarro i en edicions numerades de cent exemplars. Altres volums d'aquesta col·lecció van ser els *Sonets* (1944) de Josep Romeu, *Imitació de Rosselló-*

*Pòrcel* (1945) de Josep Palau i el *Cementiri de Sinera* (1945) de Salvador Espriu. A la mateixa impremta van editar-se també els fulletons dels Amics de la Poesia i la revista del mateix Palau *Poesia* (març de 1944 – novembre de 1945, vint números), de la qual es publicaven cent exemplars numerats en l'esmentat paper de fil Guarro, que era l'únic la venda del qual no estava controlada. Tota aquesta feina es feia d'amagat, al vespre, quan ja no hi havia treballadors a la impremta...<sup>51</sup>

La resta és ja quasi el silenci. Sabem que, durant els anys durs de la postguerra, Marsans va combinar les tasques de la seva impremta amb la comptabilitat d'algunes empreses, com ara Uralita S.A. a la plaça d'Antoni López, núm. 1, o d'un grup de tallers que hi havia al carrer de la Llacuna. Un cop jubilat, va dedicar moltes hores a la seva col·lecció de segells, a la lectura, entre moltes altres, de la revista *La Jeune Europe*, a una certa afició esperantista que mai no va deixar-lo... Finalment, sabem que Lluís Marsans i Solà va morir a Barcelona el 24 d'agost de 1955, quan tenia 88 anys, com ens ho fa saber una esquela apareguda a *La Vanguardia*. I sabem també que, a l'hora de la seva mort i des de l'exili francès, el butlletí *Estat Català* (Avinyó, núm. 6, octubre de 1955) va recordar-se d'ell amb una fotografia, una

esquela i una necrologia on Marsans era presentat com un «*exemple altíssim del més conseqüent, pur i estricte patriotisme*» i com un «*honorable patrici que no va sortir mai de la línia del més acendrat patriotisme*».<sup>52</sup> D'aquesta manera discreta, si més no, es feia memòria de la trajectòria constant i indefallent, rectilínia, d'un igualadí que va dedicar tota la seva vida a treballar fonamentalment per fer possible la independència de Catalunya. I va fer-ho, cal tenir-ho present, en uns anys en què aquesta opció que avui és compartida per un sector molt ampli de la nostra societat es trobava en absoluta minoria.

---

51. Joan Triadú, *Memòries d'un segle d'or*, Barcelona: Proa, 2008, p. 29. Sobre la revista *Poesia* i la col·lecció «La Sirena», vegeu Joan Samsó, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. II, p. 31-41. En aquest llibre se cita Gràfica Catalana, però no hi apareix per a res el nom de Marsans. Per contra, s'hi cita un text de Palau i Fabre a les orelles de l'edició facsímil de *Poesia* (Barcelona, ed. Aymà, 1976) que diu que «*la mateixa precarietat de la impremta en aquell temps, n'assegurà el format [de la revista]. Vistes les dificultats per a fer una publicació normal, de diversos plecs, vaig decidir de cercar la fórmula més senzilla possible. Vaig inquirir les mides màximes de paper que acceptava la Minerva*».

Gràfica Catalana va tancar legalment les seves portes el 2013. Els últims descendents de Marsans que van tenir-ne cura van ser Josep Molina i Marsans i Jaume Valero i Molina, besnet.

---

52. Agraïixo a Fermí Rubiralta que m'hagi sabut identificar el periòdic on va aparèixer aquest record de Marsans.

## BIBLIOGRAFIA

**ANGUERA, PERE**, *L'Onze de Setembre. Història de la Diada* (1886-1938). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

**CAMBÓ, FRANCESC**, *Memòries (1876-1936)*. Barcelona: Editorial Alpha, S.A., 1981.

**CATTINI, GIOVANNI C.**, «Commemoració de l'Onze de Setembre durant els segles XX i XXI», a *300 Onzes de Setembre, 1714-2014*, catàleg, Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2014, p. 54-56.

**COLL I AMARGÓS, JOAQUIM**, *Narcís Verdaguier i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998 (Biblioteca Abat Oliba núm. 205).

**COLL I AMARGÓS, JOAQUIM I JORDI LLORENS I VILA**, *Els quadres del primer catalanisme (1882-1900)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000 (Biblioteca Abat Oliba núm. 227).

**COLL I ESPADALER, LLUÍS**, *Fons. Correspondència 1899, 1900 i 1901*. Biblioteca de Catalunya, manuscrits.

**COLOMER, JAUME**, *La Unió Catalanista i la formació del nacionalisme radical, 1895-1917: l'obra del doctor Martí i Julià*, tesi doctoral, Facultat de Geografia i Història de la UB, 1984. —: *La temptació separatista a Catalunya. Els orígens (1895-1917)*, Barcelona: Ed. Columna, 1995.

«Com nasqué i morí La Reixa», article-entrevista a Lluís Marsans, a *L'Opinió*, 10-9-1933.

**CREXELL, JOAN**, «Detenció de patriotes l'Onze de Setembre de 1901», a *El Llamp*, 11. 30-8-1984. —: *El monument a Rafel Casanova*, Barcelona: El Llamp Editorial, 1985.

**DOMINGO I CABALLOL, JOAN**, «Un igualadí a l'Onze de setembre de 1901: 100 anys de les detencions de catalanistes a la Diada», *L'Enllaç dels Anoiencs*, Igualada, 6-9-2001.

*El catalanisme i el problema social. Barcelona, 1904*. Unió Catalanista. Edició facsimil. Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives (UPF) i Eumo Editorial, 1993, col. Jaume Caresmar, 5.

**LLORENS I VILA, JORDI**, *La Unió Catalanista (1891-1904)*, Barcelona: Radel Dalmau, editor, 1991. —: *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992 (Biblioteca Abat Oliba núm. 111).

**MANENT, ALBERT I JOAN CREXELL**, *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

**MARFANY, JOAN-LLUÍS**, *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*, Barcelona: Editorial Empúries, 1995.

**MARSANS I SOLÀ, LLUÍS**, *Discurs del president de la Associació Popular Regionalista de Barcelona D. Lluís Marsans: llegit en la sessió inaugural de dita societat*, Barcelona: Establ. Tip. de Celestí Ferrando, 1895, 41 p.

**RIERA I VIADER, SANTIAGO**, *Onze de setembre: història de la commemoració de la Diada a Barcelona*, Barcelona: Efadós - Ajuntament, 2013.

**ROIG ROSICH, JOSEP M.**, *Francesc Macià, De militar espanyol a independentista català*. Barcelona: L'esfera dels llibres, 2006.

**RUBIRALTA I CASAS, Fermí, Daniel Cardona i Civit (1890-1943)**. *Una biografia política*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2008.

—: *El Partit Nacionalista Català (1932-1936). Joc polític i separatisme*, Barcelona: Rafael Dalmau, ed., 2010.

—: *Miquel Badia. Vida i mort d'un líder separatista*, Barcelona. Fundació Josep Irla i Duxelm, 2011.

**SURROCA I TALLAFERRO, ROBERT**, *La Diada. L'Onze de Setembre a través de la història*, Barcelona: Editorial Base, 2014.

**ANTONI DALMAU I RIBALTA** (Igualada, 1951) és escriptor. Ha publicat una vintena de llibres, el darrer dels quals *La Guerra Civil i el primer franquisme a l'Anoia. Els protagonistes*, premi Gumersind Bisbal i Gutsems 2013. És fundador i director de la *Revista d'Igualada*.